

בהר – בחוקותי

למה במדבר?

עזרא תיקן שפרשת בחוקותי (ולפעמים כשהם מחוברים גם פרשת בהר), בה מופיעה פרשת התוכחה, תיקרא תמיד לפני חג-השבועות, משום שזו הברית עם ישראל על קיום התורה. הקשר בין "בהר בחוקותי" למתן תורה מתבטא בשם הפרשיות – 'בהר סיני' ההר שעליו ניתנה התורה, 'בחוקותי' מלשון חקיקה, מה שרומז על אותיות החקיקה שבשני לוחות הברית. גם תוכן הפרשיות רומז על מתן תורה, כאשר הפתיחה והסיום שלהם הוא בנושא הר סיני: בפתיחה "וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר..." פסוק ממנו לומד רש"י שכל פרטי התורה כולם ניתנו בסיני, ובסיום "אלה המצוות אשר ציוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני".

אולם אף פעם פרשת בחוקותי אינה נקראת בסמוך ממש לחג השבועות אלא לפני כן, כאשר פרשת במדבר (ולפעמים נשא) היא הפרשה הסמוכה ממש לחג. הסיבה לכך היא כדי להפסיק בין החג לבין הקללות שב'בחוקותי'. סיבה נוספת לכך היא משום ש"במדבר" הוא המקום בו קיבלנו את התורה, וזאת כדי שנדע שהתורה היא "כמדבר הפקר" וכל הרוצה יכול לבוא וללמדה, יתרה מכך, המדבר ראוי במיוחד למתן תורה ומבטא את התכלית והמטרה של פעולת התורה בעולם, כפי שנראה בהמשך.

ספר הזוהר מסביר את הפסוק "עשרה עשרה הכף בשקל הקודש" - בתורה יש את 10 הדברות והעולם נברא ב-10 מאמרות, כפי שמודגש בתחילת פרק ה' מפרקי אבות: "בעשרה מאמרות נברא העולם". על ידי עשרת הדברות מתגלה שהעולם נברא בעשרה מאמרות על ידי הקב"ה, והוא זה שמחייב אותו בכל רגע. או במילים אחרות – התורה מסייעת לנו לגלות שה' הוא בורא העולם ומנהיגו.

אחד ועשר

הציטוט המלא מהמשנה הוא "בעשרה מאמרות נברא העולם, ומה תלמוד לומר, והלא במאמר אחד יכול להבראות, אלא ליפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות". כלומר: מכיוון שהעולם נברא ביותר מאמרות הרי הוא "שווה" יותר, ואם מקיימים או מאבדים אותו הרי השכר או העונש גבוה יותר. אבל בהלכה מובא שאם אדם קנה חפץ ביותר מכפי שוויו, והחפץ נגב, הרי כשהגב נתפס, והחפץ כבר לא בידו, עליו לשלם רק את השווי האמיתי של החפץ ולא כפי שהבעלים שילמו עליו. אם כן, כיוון שהעולם יכול היה להיברא במאמר אחד ("שווי" שלו הוא רק מאמר אחד), הרי כשאלת המדרש-שמואל: "אם הוא רוצה להרבות במאמרים אין הדבר מוטל על הרשע ולא על הצדיק?"

אלא שהבריאה במאמר אחד היא בריאת עצם היש, יצירת יש מאין. לעומת זאת, בעשרה מאמרות נבראו כל פרטי הנבראים. ההבדל שבכך הוא שבמאמר אחד – בריאת יש מאין – מודגשת יכולתו של הקב"ה והעובדה שהבריאה מצד עצמה היא אין ואפס, ואילו בבריאה על ידי 10 מאמרות מודגשת הייחודיות שבכל פרט, וכך נמצא שאדרבה, הנבראים הם אכן מציאות חשובה, מציאות שהיא אלוקות.

מכיוון שעשרת המאמרות שבהן נברא העולם מקבילים לעשרת הדברות, אנו מוצאים את שני הדברים גם בתורה: "אחת דבר אלוקים שתיים זו שמעתי". 'אחת' (המקביל למאמר אחד) שייך ל'אלוקים' – "אחת דיבר אלוקים", כלומר דרגת התורה כפי שהיא מאוחדת עם ה'. 'שתיים' (המקביל לעשרה מאמרות) שייך לנברא "שתיים זו שמעתי". כלומר, זוהי חכמתו יתברך כפי שהיא יורדת לעולם בריבוי פרטי הלכות ומצוות.

גילוי הגבוה ביותר

על ידי 'מאמר אחד' – לימוד מתוך ביטול, כשניכר בתורה לא כל כך ההתחלקות אלא מהותה הפנימית, שהיא חכמתו יתברך – מגלים בעולם את הכח של עצמותו יתברך, דבר הפועל ביטול בעולם. ואילו על ידי 'עשרה מאמרות' – פרטי ההלכות שבתורה, מגלים בעולם את ה'עשרה מאמרות' שלו – שניכר בעולם שמציאותו וחשיבותו היא דבר ה' שמחייב אותו, פועלים שמציאות העולם תהיה חדורה בשלמות בקדושה.

מעלת ה'עשרה מאמרות' היא שהיא חודרת בתוך העולם עצמו, שמציאותו עצמה תהיה אלוקות. אבל מדובר בדרגת התגלות אלוקות נמוכה יחסית ששייכת לעולם. לעומת זאת מעלת ה'מאמר אחד' היא שמדובר בדרגה גבוהה מאוד, למעלה מהעולם, אך גילוי זה אינו חודר בעולם. השלמות האמיתית היא בצירוף שניהם, כאשר הדרגה שמעל העולם כפי שהיא, חודרת לעולם שנשאר כפי שהוא, ואז נשלמת הכוונה שבבריאה – דירה לו יתברך בעולם.

כוונת מתן תורה היא שבתוך התחתון כפי שהוא, יחדור העליון כפי שהוא. גם בהכנה למתן תורה על ידי ספירת העומר ניכר הדבר. שכן העבודה בספירת העומר, שהיא העבודה עם כל 49 פרטי המידות, 7 פעמים 7, היא כדי להגיע אחר כך לשער הקדושה הגבוה ביותר, שער הנו"ן, אותו אי אפשר 'לספור' כי אי אפשר להגיע אליו. ובכל זאת התכלית היא להגיע אליו ולהחדיר אותו בכל פרטי המידות. לאחד את הגבוה ביותר עם פרטי הנבראים כפי שהם נמוכים ביותר.

חיבור זה רומז בפרשיות בהר – בחוקותי וניכר כבר בשם הפרשיות: בהר – מסמל גדלות, גבהות, צמיחה, מציאות חשובה ("עשרה מאמרות"). לעומת זאת בחוקותי – מלשון "חוקה חקקתי ואין לך רשות להרהר אחריה", מסמל ביטול בתכלית ("מאמר אחד"). אך עדיין מדובר בשתי "פרשיות" (דרגות) לחוד ורק נעשה חיבור מסויים ביניהן. החיבור הוא בעיקר בקריאה של 'רביעי', בה קוראים כחטיבה אחת את סוף פרשת בהר ותחילת בחוקותי על ידי שהעולה לתורה מברך לפני ואחרי הקריאה.

גם בשמה של פרשת במדבר את אותו עניין: מדבר הוא מלשון דיבור. והכוונה היא הן לדיבור בתורה והן מילות התפילה. התורה - שלימודה באופן של הבנה והשגה, מבטאת את מציאות האדם ("עשרה מאמרות"), ואילו התפילה - שצריכה להיעשות באופן של "דע לפני מי אתה עומד" מבטאת את ביטול המציאות ("מאמר אחד"). המילה "מדבר" עצמה מבטאת את החיבור בין שני הקצוות. תלוי איך מנקדים זאת: 'מִדְבָּר' מורה על האדם המדבר ועניינו הדגשת מעלת וחשיבות האדם המדבר בתורה, עד כדי כך שעל ידי דיבורו בתורה אזי "הקב"ה קורא ושונה כנגדו". זוהי תורה שבערך לאדם. לעומת זאת 'מִדְבָּר' משמעותו שהדיבור הוא כאילו מאליו. זהו דיבור שהוא בבחינת ביטול מוחלט בדבר ה' המדבר בו. כמו שכתוב "תען לשוני אמרתך", "כעונה אחר הקורא". חיבורם יחד הוא על ידי דרגה שמעל שניהם - 'מִדְבָּר' למעליותא. שזהו מקום עליו כתוב "ארץ ג' לא ישב אדם שם" - למעלה לגמרי מבחינת אדם. ומבחינה זו הוא מאחד את שני הקצוות - הביטול המוחלט שבלימוד התורה יחד עם הלימוד בהבנה והשגה, עד לחידוש בתורה.

ומכיוון שהסדר הוא מהקל אל הכבד, לכן לפני ראש חודש קוראים את בהר בחוקותי, בהם מודגש בעיקר שיש שני קצוות - מציאות חשובה והתחלקות לפרטים ב'בהר', והנקודה שלמעלה מהתחלקות והביטול ב'בחוקותי'. רק בשבת שאחר כך, קוראים את פרשת 'במדבר' המבטאת את החיבור ביניהם על ידי דרגה שמעליהם.

זה מסביר גם מדוע התורה נתנה במדבר, כמודגש בכך שפרשת במדבר נקראת תמיד לפני חג השבועות: המדבר אינו רשות הרבים אלא מקום הפקר. ומה ההבדל ביניהם? רשות הרבים היא אופן של ריבוי - מקום ששייך להרבה אנשים. הדרגה המקבילה בתורה היא כפי שהתורה שייכת ל60 ריבוא מישראל, שזהו עניין הריבוי. לעומת זאת מקום הפקר משמעותו מקום שאינו שייך לאיש, ומבחינת התורה הדבר מבטא את דרגתה כפי שהיא אחד עם הקב"ה ואינה שייכת לאף אחד, אולם בכל זאת ה' נותן לנו גם אותה. לכן היא ניתנה במדבר, כדי לרמוז לנו שהשלמות האמיתית של מתן תורה היא 'במקום הפקר' - להגיע למדרגת התורה הגבוהה ביותר, שלמעלה מהעולם. את השלמות המוחלטת בזה נקבל בגאולה, כאשר "תורה חדשה מאיתי תצא": היא גם 'מאיתי' - מעצמותו יתברך שלמעלה מהכל, ובכל זאת 'תצא' - ה' מפקיר אותה כביכול, כדי שכל הרוצה לזכות בה, יבוא ויזכה.

ביטול ואחדות הם הכלי

על פי זה ניתן לבאר את המשך הפסוקים: "בחודש השלישי ג' ביום הזה באו מדבר סיני (ולכן) ויחן שם ישראל". "ויחן" - לשון יחיד, שכן הם היו אז "כאיש אחד בלב אחד", והמדרש מתאר את דברי הקב"ה "הואיל ושנאו ישראל את המחלוקת ואהבו את השלום ונעשו חניה אחת, הרי השעה שאתן להם את תורתך": כדי להגיע לקבלת דרגת התורה שלמעלה מהעולם, צריך לצאת מהמציאות העצמית על ידי ביטול מוחלט, ביטול המתבטא בעיקר בשלילת המחלוקת (הנובעת ממציאות וישות עצמית) ואהבת השלום ואז מסוגלים לקבל את התורה.

תכלית הביטול ותוקף המציאות מודגשים גם בקריאת פרשת במדבר לפני שבועות: שם הפרשה הוא 'במדבר' - 'כמדבר זה שהכל דשים (דורכים) עליו', דבר המבטא ביטול. לעומת זאת תוכנה עוסק במניין בני ישראל. מניין מבטא את התוקף והחשיבות ("דבר שבמניין לא בטל") והחביבות של כלל ישראל, ושל כל אחד ואחד מישראל.

עניין זה משתקף גם בשני הטעמים לקריאת פרשת במדבר דווקא לפני מתן תורה: הטעם האומר שזה רמז לתורה שנתנה במדבר - מדגיש את עניין הביטול כמדבר הפקר. והטעם האומר שזה כדי להפסיק בין הקללות שבפרשת בחוקותי לבין חג השבועות - מדגיש את עניין תוקף המציאות. כיוון שהתורה היא מקור כל הברכות, ושבועות הוא חג מתן תורה, יש צורך בהפסק בין החג לבין הקללות שב'בחוקותי'. ומהו עניין הברכה שבתורה? הכח שניתן לאדם להשלים באמצעותה את מעשה הקב"ה. ה' ברא את העולם באות ב' ("בראשית") שהיא סגורה מ-3 צדדים ופתוחה מצד אחד. זאת כדי להדגיש שצד אחד נותר פתוח כי נותרה לנו משימת העבודה והתיקון בו, וזאת באמצעות התורה. כי זוהי עבודת האדם - להחזיר אלוקות בעולם, ולעשות מהגולה גאולה.

אהבת ישראל - כלי מחזיק ברכה (מדברי הרבי בשיחה)

...כדי לקבל את דרגת התורה שלמעלה משייכות לעולם ולאדם שניתנת במקום הפקר [עד "תורה חדשה מאיתי תצא" - תורתו של משיח], צריך האדם לצאת ממציאותו, על ידי זה ש"עושה עצמו כמדבר הפקר", תכלית הביטול, וביטול זה מתבטא (לכל לראש) בשלילת המחלוקת ואהבת השלום (כי סיבת המחלוקת היא ישות עצמו), ועל ידי זה נעשה ראוי ומוכשר לקבל דרגת התורה שלמעלה משייכות לעולם שניתנת במקום הפקר. ...וכולם יחד נעשים מציאות אחת ד"קהל גדול", ועד למנין העשירי, ביחד עם השירה העשירית והפרה העשירית, על ידי "המלך המשיח מהרה יגלה אמן כן יהי רצון" - שתיכף ומיד ממש רואים שמשיח נמצא כבר בינינו, וכל אחד ואחד מראה באצבעו ואומר "הנה זה (המלך המשיח וכבר) בא".

"המעשה הוא העיקר" - ההוראות לפועל המובאות בשיחה כולה:

להגיע לאחדות, שלילת המחלוקת ואהבת השלום על ידי ביטול המציאות והישות.

להקהיל קהילות בכל שבת בבתי כנסת ובתי מדרש ללימוד תורה לרבים, ובפרט בשבת שלפני מתן תורה.

לעורר ולזרז בכל מקום שכל ילדי ישראל ישמעו את קריאת עשרת הדברות בבית הכנסת (אפילו תינוקות שבעריסה).